

A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK HATTYÚDALA

Kovács Tamás

Róth Miksa üvegablaka a magyar címerrel és a szabadkőművesség szimbólumaival

A Magyar Általános Hitelbank (MÁH) már alapításától kezdve meghatározó pénzügyi intézmény volt nemcsak Magyarországnak s nemcsak a magyar gazdaságnak, hanem a mindenkor magyar kormányoknak is kulcsfontosságú partnere. Bár a MÁH-ot a *Rothschild* családhoz köthető bankházak alapították – igaz, a tulajdonosi szerkezetben többször is történtek változások –, a magyarországi menedzsment, különösen 1931 után, mindent megtett azért, hogy a bécsi központtól minél inkább független legyen, önálló döntéseket hozhasson. A magyar gazdaság talpra állításában, működtetésében és finanszírozásában kulcsfontosságú bank sem kerülhette el a sorsát 1945 után. Az állami befolyás kézzelfogható jele volt a miniszteri biztosok kinevezése, s az 1947–48-as államosítások pedig már nem pusztán egyes bankok állami kézbe vételét, hanem a kétszintű bankrendszer végét is jelentették. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a MÁH 1945 utáni története sem emelhető ki a magyar, illetve a nemzetközi kontextusból.

JEL-kódok: N 14, N 40, N 44

Kulcsszavak: Magyar Általános Hitelbank, banktörténet, tulajdonosváltás, államosítás

1. HÁTTÉR

1945-re végképp eldőlt, hogy Németország nagyhatalmi megszállás alá kerül. A győztes nagyhatalmak végül úgy döntöttek, hogy az eredetileg tervezett három (angol–amerikai–szovjet) megszállási övezet helyett négyet (angol–amerikai–szovjet–francia) hoznak létre az egykori Nagynémet Birodalom területén. Bár a hivatalos politika szintjén a győztes nagyhatalmak is az egységes Németország mellett érveltek, valójában látható volt, hogy egyik fél sem hajlandó engedni a saját érdekeiből, vagyis kódolva volt Németország hosszú időn át tartó megosztottsága. Ugyanakkor Németországot gazdasági szempontból egy egységként kívánták kezelni, és ennek megfelelően a különböző gazdasági tervek is – legalábbis kezdetben – egész Németországra vonatkoztak. Mindezek végrehajtását azonban a politikai ellentéteken túl az is nehezítette, hogy az ország katonai közigazgatás alatt állt. A végrehajtott hatalmat egészen 1949-ig az egyes megszálló hadseregek parancsnokai gyakorolták (Németh, 2002; Borhi, 2015).

A német – és tegyük hozzá: az európai – gazdaság szempontjából is alapvető jelentőségű volt a háborús jóvátétel kérdése. Az I. világháború végéhez hasonlóan, 1945-ben is felmerült, hogy Németország kinek és főként mekkora jóvátételt fizessen az okozott károkért. A nyugati hatalmak azonban tanultak az 1919-es Párizs környéki békéből, és nem kértek számottevő jóvátételt. Sőt az USA a Marshall-terv keretében egyenesen segítette talpra állítani a lényegében teljesen megsemmisült német gazdaságot. Ez azonban csak az ország nyugati, tehát angol–amerikai–francia megszállási övezeteiben történt így. Ugyanakkor a Szovjetunió jelentős hadisarcot, jóvátételt követelt a legyőzött országoktól. Ennek keretében a szovjetek a potsdami konferencián megszerezték a német vállalatok közép- és kelet-európai befektetéseit, másrészt pedig már korábban is tapasztalható volt a „spontán” hadizsákmányszerzés is, amely kiterjedt nemcsak a műkincsekre és nemesfémekre, hanem a különböző gyárak berendezéseire, valamint a stratégiai fontosságúnak nevezhető vállalatok részvénycsomagjaira is.¹

„A krími konferencia (értsd: jaltai konferencia – K. T.) és ama döntésének megfelelően, hogy Németországgal a lehető legnagyobb mértékben meg kell téríttetni az általa az Egyesült Nemzeteknek okozott károkat és szenvedéseket, s hogy a német népnek ezért viselnie kell a felelősséget, a jóvátételre vonatkozólag a következő egyezmény született:

¹ Így például Budapest ostromakor a Dreher–Haggenmacher sörgyár és a Carmen cipőgyár részvényei kerültek a Vörös Hadsereg birtokába, vagyis szovjet kézbe, de nem jóvátételként, hanem hadizsákmányként! Jelen dolgozatnak nem témája a szovjet gazdasági terjeszkedés bemutatása régiós szinten, illetve a szovjetekkel közös vegyesvállalatok történetének leírása sem. Erre vonatkozóan l. CSUKA GYÖNGYI – KOVÁCS TAMÁS (2006): Vegyesvállalatok a szovjet érdekszférában 1945–1956 között, különös tekintettel a szovjet tulajdonra. *Közgazdász Fórum*, 9. évf. 12. sz. (december), 27–36.

1. A Szovjetunió jóvátételi igényeit a Szovjetunió által megszállt németországi övezetből történő elszállításokkal, valamint a megfelelő külföldi német befektetésekből elégítik ki.
(...)
4. A Szovjetunió a saját megszállási övezetéből kapott jóvátétel kiegészítéseként a nyugati övezetektől is kap jóvátételt.
(...)
8. A szovjet kormány jóvátétel címén nem támaszt semmiféle igényt a Németország nyugati megszállási övezeteiben levő német vállalatok részvényeire, sem pedig a bármely más országban levő külföldi német aktívákra, kivéve a 9. pontban felsorolt országokat.
(...)
9. Az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kormánya jóvátétel címén nem támaszt semmiféle igényt a Németország keleti megszállási övezetében levő német vállalatok részvényeire, sem pedig a Bulgáriában, Finnországban, Magyarországon, Romániában és Kelet-Ausztriában levő külföldi német aktívákra.
(...)
10. A szovjet kormány nem tart igényt a szövetséges csapatok által Németországban zsákmányolt aranyra.” (Szanakojev–Cibulevszkij, 1972).

2. A TULAJDONVISZONYOK (NEM) VÁLTOZNAK

Joggal vetődhet fel, hogy vajon mi köze van a Magyar Általános Hitelbanknak a jaltai vagy a potsdami konferenciához és/vagy a német jóvátételhez. Erre a rövid válasz az lenne/lehetne, hogy nagyon is sok! A MÁH 1945 utáni története egyben rávilágít arra is, hogy a nagyhatalmak erőterében milyen könnyen megváltozhatnak a tulajdonviszonyok is.

Ahhoz, hogy megértsük a 8. és 9. pontban rögzített elveket, vissza kell ugranunk az időben néhány évet. Amikor ugyanis a Wehrmacht elfoglalta Nyugat-Európát, akkor nem pusztán katonai megszállásról volt szó, hanem a kontinens gazdasági átpozicionálásáról is. A magyar szempontból is fontos, egyben tragikus sorsú bori rézbányák ugyancsak francia tulajdonban voltak eredendően, majd miután speciális német alakulatok „megszerezték” egy párizsi bank széfjéből a bányatársaság részvényeinek a többségét, hirtelen német tulajdonná vált. De 1941 decembere után számos magyarországi amerikai érdekeltség – például a MAORT, a Vacuum Oil – is magyar „kincstári kezelésbe került”. Ne feledjük, hogy a részvények ekkor még materializáltak voltak, s annál volt a szavazati jog, akinél a részvények!

Némileg szofisztikáltabb módon, de ugyanez történt a MÁH francia tulajdonban lévő részvénytársaságával is. Ugyanis a német tulajdonú Dresdner Bank és a MÁH – mellesleg a Magyar Nemzeti Bank teljes jóváhagyása és asszisztálása mellett – több megállapodást is kötött, amely egyrészt a MÁH-érdekeltségbe tartozó vállalatok francia pénzüzetekben őrzött részvényeinek repatriálására vonatkozott. Másrészt tisztázták a felek, hogy a Franciaországban, Párizsban lévő MÁH-részvények a berlini Dresdner Bankba kerülnek elhelyezésre, hivatalosan letétként. Az ezen MÁH-részvényekre vonatkozó, 1941. szeptember 21-ei megállapodás keretében született az alábbi, a két bank két vezetője által aláírt aktajegyzet: „Azoknak a megállapodásoknak a keretében, amelyet a berlini Dresdner Bank a budapesti Magyar Általános Hitelbankkal az utóbb nevezett bank francia részvénytársaságainak megszerzését illetően kötött, a Dresdner Bank készségét nyilatkoztatta, hogy előbb 8000 darab és további részvények megszerzése esetén további 10000 darab MÁH-részvényt a MÁH által megnevezett üzletbarátainak az eredeti feltételek alapján átenged.”² (MNL OL XXIX-L-2-m 30109. sz.)

3. A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK 1945 UTÁN

A nagy nemzetközi eseményekkel párhuzamosan 1944–45-ben Magyarországon átvonult a front, hihetetlen pusztítást hagyva maga mögött. A MÁH lelkiismeretes dolgozói már 1945 februárjában-márciusában felmérték a bankot ért károkat (MNL OL XXIX-L-2-m 30109.)³, s ezt a Debrecenben székelő kormánynak jelentették is. Továbbá azt is kérték, hogy őriztessék a bank épületét, illetve oda szovjet katona csak engedéllyel léphessen be (XIX-L-1-a 15340/1945 PM. sz.) A dokumentumok fényében bátran kijelenthető, hogy a MÁH 1945 nyarától már a magyar reálgazdaság, az ipari vállalatok és a nemzetközi kereskedelem beindításán munkálkodott.⁴ A bank emellett terjeszkedett is: 1946 nyarán fuzionált a Magyar Országos Központi Takarékpénztárral. A gyanútlan szemlélő számára akár úgy is tűnhetett, hogy minden visszatért a régi kerékvágásba...

A MÁH vezetői azonban tudták, hogy a Dresdner Bankkal kötött megállapodás „időzített bomba” a bank életében. Ezért a MÁH vezetése már 1945 márciusában levelet írt *Vásáry István* pénzügyminiszternek és *Oltványi Imre* mb. MNB-elnök-

2 Vélelmezhetően ennek a megállapodásnak a része volt, hogy a ciszterci rend is a MÁH tulajdonosai közé kerülhetett, s *Hagyó-Kovács Gyula* jószágkormányzó a MÁH igazgatósági tagja lehetett 1942-től.

3 A jelentés főleg a Vörös Hadsereg által okozott károkat próbálta számba venni, de a veszteséget pontosan ekkor sem lehetett megállapítani, ám az ismert adatok így is mutatják a volumenét: körülbelül 113 millió pengő készpénz, ügyfelek számára őrzött 800 börönd, 1400 felfeszített széferekesz.

4 1946-ban mintegy 60 darab magyarországi cégben és üzemben volt kisebb-nagyobb tulajdonhányada a MÁH-nak.

nek, amelyben tájékoztatták, hogy a francia tulajdonos által tulajdonolt és birtokolt(!) részvénytársaság hogyan is került német kézbe. A levélben világossá tették, hogy a tranzakció kényszer hatására történt meg, s így a Szovjetunió igénye ezen részvénytársaságra nem tekinthető indokoltnak (MNL OL Z-51-202.). Bár a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB) tájékoztatta a magyar kormány a MÁH-részvényekkel kapcsolatos kérdésről, illetve problémáról, de megnyugtató választ nem kapott. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy a francia fél mindent meg fog tenni, és meg is tett a részvénytársaságja visszaszerzéséért, de ebben a küzdelemben valószínűleg a franciák csak magukra számíthattak, az USA és Nagy-Britannia tiltakozása vajmi keveset ért.

Látni kell, hogy a magyar fél is meglehetősen „dodonai” álláspontot foglalt el. Ebben nyilván szerepe volt a Kommunista Párt szovjeteket kiszolgáló és helyzetbe hozó politikájának. Természetesen a Szovjetunió és a hazai kommunisták erőteljes „nyomulása” sem tetszett sokaknak. S végül ne vitassuk el azt sem, hogy számos tisztességes jogász dolgozott a magyar közigazgatásban, akik számára egyértelmű volt a MÁH részvénytársaság tulajdonosi státusza. A magyar Gazdasági Főtanács 1946. március 26-ai ülésére *Gordon Ferenc* pénzügyminiszter⁵ készítette előterjesztést a MÁH részvénytársaságjáról. Ebben az áll, hogy „...a potsdami szerződés végrehajtása során e részvények a Szovjetunióknak kerülnek átadásra”. A magyar kormány a maga részéről csak annyi feladatot vállalt, hogy közölje a szovjetekkel a francia igényt. Ezt a magyar Jótéteti Hivatal meg is tette az 1946. március 28-án *Vlagyimir Petrovics Szviridov* altábornagynak (a SZEB elnökhelyettesének) írott levelében. A teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk: a magyar fél felhívta a szovjetek figyelmét arra, hogy szövetségesei, az USA és Anglia a francia igényeket támogatják, valamint hogy ennek jogalapját a szövetségesek 1943. január 5-ei londoni nyilatkozata adja. Ez ugyanis bizonyos tulajdonát ruházásokat – így az erőszakkal vagy nyomásra történeteket – egyszerűen nem ismer el. A magyar fél érezte magán a nyomást, hiszen az USA megbízottja már 1945. december 20-án, a brit delegált pedig 1945. december 27-én külön jegyzékben hívta fel a figyelmet a fentebb említett londoni nyilatkozatra (*Tallós*, 1995).

5 *Gordon* kapcsán érdemes megjegyezni, hogy 1912-től a Magyar Általános Hitelbank alkalmazottja, illetve 1924 és 1946 között a MÁH érdekkörébe tartozó Corvin Áruház Rt. igazgatói posztját töltötte be. A háború alatt kapcsolatba került a magyar ellenállási mozgalommal, *Tildy Zoltán* szűkebb köréhez tartozott. 1945 után átvette a Független Kisgazdapárt gazdasági osztályának vezetését. A háború után a Pesti Hazai Első Takarékpénztár ügyvezető igazgatója lett. Az 1945-ös választás után képviselő az FKgP listájáról, majd pénzügyminiszter (1945–46), ezt követően berni követ (1946–1947). Ekkor azonban lemondott állásáról, előbb Nyugat-Európában élt, majd Argentínában telepedett le.

4. ÁLLAMOSÍTJÁK A BANKRENDSZERT

Mialatt a MÁH, illetve több más vállalat részvénytjeiért komoly harc folyt a diplomáciai csatornákon keresztül, nem is szólva a külföldi, elsősorban nyugati sajtóról, aközben szinte egész Európában tanúi lehettünk egy minden korábbinál erőteljesebb állami szerepvállalásnak. Az államosításnak számos praktikus (az ellátás hatékonyabb megszervezése) és természetesen elvi-ideológia oka is lehetett. Míg Franciaországban például a németekkel kollaboráló cégeket államosították, addig a szovjetek által felszabadított és egyben megszállt országokban – túl a praktikus érveken – a kezdetektől megjelenő és egyre inkább erősödő szovjet, illetve kommunista/bolsevista ideológia állt az államosítások hátterében. Érdeemes megjegyezni, hogy a *Clement Attlee* vezette brit kormány is ugyanazon iparágakat, vagy legalábbis ugyanazok döntő részét államosította, mint az 1945 utáni magyar kormányok.

Magyarországon a nyílt államosítás folyamata a törvényi szabályozás szintjén már 1945-ben elkezdődött. Míg a bányák, vagy éppen a nehézipar államosítása igen korán, 1945–1946-ban megtörtént, addig a gazdaság motorját jelentő bankok esetén ez a lépés, pontosabban ezek a lépések csak 1947-ben és 1948-ban valósultak meg az 1947. évi XXX. és 1948. évi XXXVI. törvények elfogadásával.⁶

Az államosító kommunisták vezette hatalom és kormány először is szembesült a bankrendszer sokszínűségével, a bankok és pénzintézetek mennyiségével, valamint a tulajdonosi szerkezet, illetve tulajdonosi kör sokrétűségével. A hatalom szempontjából nagyon fontos feladat, de egyben mintegy technikai probléma is volt az adott vállalat vagy bank részvényeinek begyűjtése.

Az állami ellenőrzés első lépéseként a törvény hatálya alá tartozó bankokhoz miniszteri biztosokat neveztek ki a 6850/1947. sz. (egyres pénzintézetek tárgyában) M. E. alapján. A MÁH esetében *dr. Földes István* ügyvédet, helyetteseként pedig *dr. Erdélyi Endre* ügyvédet és *Szász Antalt*, az MNB főfelügyelőjét nevesítették (*Botos*, 1999). Ugyanakkor látnunk kell, hogy egy olyan jelentős banknak, mint a MÁH, amely számos iparvállalatnak is tulajdonosa volt, már az ipari területen végrehajtott államosítások is komoly anyagi- és presztízvesztést jelentettek. A MÁH menedzsmentje ezek után azt a célt tűzte ki, hogy a már meglévő és eddig jól működött üzleti kapcsolatok éljenek tovább a bank és az egykori érdekeltségi körébe tartozó vállalatok között.

Problematis volt a magyar pénzintézeteknél, így különösen a nagybankoknál, hogy portfóliójukban jelentős volt a külföldi tulajdonrész aránya. Ez még az 1924-

⁶ Mindkét törvény teljes szövege, illetve a továbbiakban hivatkozottaké is megtalálható: www.100oev.hu/honlapon.

ben létrejött Magyar Nemzeti Bankra (MNB) is igaz volt. Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy vajon egy jórészt külföldi tulajdonban lévő jegybankkal miként lehet egy kommunista elvek szerint központosított gazdaságpolitikához szükséges monetáris politikát támogatni. Az MNB csak 1967-ben került 100%-ig a magyar állam tulajdonába az 1967. évi 36. tvr. egyik következményeként (Botos, 1999). A magyar állam ekkor – elsősorban a külföldi, illetve a külfölddel való tranzakciók lebonyolítását – teljes mértékben az általa felügyelt Pénzügyi Központ (PK)⁷ keresztül hajtotta végre.

Az 1948. évi XXXVI törvény (a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyi Központ I. kúriájába tartozó, részvénytársasági alapon működő pénzügyi intézetek magyar tulajdonban lévő részvényeinek állami tulajdonba vételéről szóló 1947. évi XXX. törvény kiegészítéséről) a külföldi tulajdonhányadok tekintetében az 1948. évi XXV. törvény 11. §-át (egyes iparvállalatok állami tulajdonba vételéről) tekintette irányadónak:

- 1) *„A jelen törvény alapján történő állami tulajdonbavétel nem terjed ki külföldi állampolgárok és külföldön székhellyel bíró jogi személyek tulajdonára (részvényeire, érdekeltségére), feltéve, hogy a tulajdonszerzés az annak időpontjában hatályos magyar jogszabályoknak megfelelt.*
- 2) *Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezést nem lehet alkalmazni abban az esetben, ha a tulajdonszerzés az 1945. évi január hó 20. napja után történt. Ha azonban a tulajdon az 1947. évi XVIII. törvénybe iktatott békeszerződés 28. cikke alá tartozik, vagy a tulajdonszerzés jogszabályon, illetőleg államközi egyezményen alapszik, az állami tulajdonbavétel alól a szerzés időpontjára tekintet nélkül mentes.*
- 3) *Az (1) bekezdés alkalmazása szempontjából külföldi állampolgárnak csak azt lehet tekinteni, aki korábban magyar állampolgár nem volt, vagy akinek magyar állampolgársága az 1931. évi augusztus hó 8. napja előtt elbocsátás vagy más törvényes rendelkezés folytán megszűnt, s valamely külföldi államban ugyanezen határnap előtt állampolgárságot szerzett.*
- 4) *Az (1) bekezdés alkalmazása szempontjából nem lehet külföldinek tekinteni azt a külföldi székhellyel bíró jogi személyt, amely magyar állampolgárok vagy belöldi jogi személyek érdekeltségébe tartozik, feltéve, hogy a belföldi érdekeltség az 50%-ot eléri.”*

⁷ Az 1916. évi XIV. törvénycikk által létrehozott Pénzügyi Központot a törvény eredendően csak öt év időtartamra hozta létre. Érdemes megjegyezni azt is, hogy az Általános Értékforgalmi Bank is eredendően a Pénzügyi Központ kebelében működött (VARGA, 2016).

Bár 1948-ra az államosítás már „csúcsra járt”, csakhamar kiderült, hogy számos pénzügyintézetnél nem sikerült a részvények 100%-át megszereznie, begyűjtenie a magyar államnak, így megfelelő számú szavazat hiányában nem tudta felszámolni ezeket. Mindez nem csupán „szépséghiba” volt. Ez ugyanis azt is jelentette, hogy papíron ezeket a pénzügyintézeteket tovább kellett működtetni, tehát kellett bejelentett székhely, közgyűlés, igazgatótanács, felügyelőbizottság, alkalmazottak, pecsét, folyószámla az MNB-nél stb., stb...

5. A RÉSZVÉNYEK KÉRDÉSE ÉS AZ ÁLLAMI FELÜGYELET

De mi történt a MÁH külföldi kézben lévő részvényeivel? A kulcskérdés ekkor már a szovjetek álláspontja volt, amelyből kirajzolódtak a szovjet „nagypolitika” tervei is. Megkockáztathatjuk, hogy a szovjet fél tisztában volt a MÁH fontosságával. 1947-ben a szovjetek nyíltan kísérletet tettek arra, hogy a MÁH vezetését átvegyék. Első kísérletük egy részvényvásárlási ügylet lett volna a – már említett – Dreher–Haggenmacher-érdekeltségen keresztül. De a Pénzügyminisztérium, illetve a Gazdasági Főtanács egyszerűen és egyben roppant határozottan megtiltott minden ilyen irányú tárgyalást. Vagyis 1947 tavaszán a magyar gazdaságot irányító szervek még ellenállhattak egy ilyen szovjet „ötletnek”.

A következő szovjet lépés már nyílt támadás volt. A szovjet képviselő közölte, hogy mivel a Szovjetunió rendelkezik a legnagyobb részvénycsomaggal, ezért érvényesíteni kívánja főrészvényesi jogait. Vagyis azt, hogy a bank vezető testületeiben, illetve a MÁH érdekeltségi körébe tartozó vállalatokban is képviseltesse magát. Talán érdemes megjegyezni, hogy szovjet részről *K. A. Grazsdanov* alezredes(!) vezette a tárgyalásokat. A magyar fél természetesen hallani sem akart arról, hogy a szovjetek ilyen nyíltan és egyszerűen megszerezzék az egyik legnagyobb magyar bank vezetését. Ugyanakkor azon sem csodálkozhatunk: 1947 nyarán várható volt, hogy a szovjet akarat valahogy előbb-utóbb érvényesülni fog.

A megoldás első lépése egy szovjet tulajdonú pénzügyintézet, a Kereskedelmi Iparbank alapítása volt, amely a szovjet részvényes csoport képviselőjében lépett fel. Lássuk be, van annak némi „pikantériája”, hogy az államosítási hullám közepén a kommunista Szovjetunió bankot alapít Magyarországon. A második lépés pedig az volt, hogy a frissen létrejött Kereskedelmi Iparbank és a MÁH egymással szindikátusi megállapodást kötött (1947. június 12.), mégpedig abból kiindulva, hogy a MÁH és a Dreher–Haggenmacher már 1940-ben hasonló megállapodást kötött egymással (*Tallós, 1995*). Érdemes megemlíteni – s ez is a MÁH fontosságára és/vagy a helyzet kényességére utal –, hogy a szindikátusi szerződést elfogadó értekezlet jegyzőkönyve alapján a MÁH-hal kapcsolatos minden kérdésben a miniszterelnök magának tartotta fenn a döntés és intézkedés jogát (MNL OL XIX-L-m-20–30109).

Ma már nehéz belelátni abba, hogy vajon a MÁH sokat látott és tapasztalt vezetői mit gondoltak/gondolhattak a kialakult abnormális helyzetről. Az egyértelműen kijelenthető, hogy erősen küzdöttek a helyzet normalizálásáért, így például a SZEB angol tagját mindenképpen szerették volna a MÁH igazgatóságába bejuttatni (MNL OL XIX-L-m-20-30109.). Tény, hogy a brit kormány is rendezni kívánta egykori, így különösen brit (MNL OL Z-56-3.), illetve német és olasz érdekeltségei sorsát. Erről 1947 nyarán külön jegyzékben tájékoztatták is a szovjet vezetőket. Ebben azt kérték, hogy amíg nem biztos és igazolható, hogy valamilyen vagyonelem tulajdonosa német vagy olasz, addig a szovjet vezetés ne tegyen további lépéseket. Vagyis a britek nem a MÁH-ot vagy a magyar kormányt tekintették tárgyalófélnek, hanem a Szovjetuniót.

A részvények, illetve a tulajdonosi viszonyok rendezetlensége azonban 1947 nyarán is élő probléma volt, annak ellenére, hogy a politikai elit nyilván tudta: a bankok és pénzintézetek államosítása napirenden van. 1947. június 24-én a Pénzügyminisztérium többoldalas előterjesztésben vázolta a részvények körüli problémákat a Gazdasági Főtanácsnak. Ha figyelmesen elolvassuk az anyagot, akkor két momentum tűnik fel. Egyik, hogy a jelentés nem kérdőjelezi meg a szovjet tulajdonrész jogosságát, illetve szót sem ejt a korábbi francia tulajdonosokról. Az előterjesztés szerzője vagy szerzői mintha teljesen elfogadták volna a potsdami megállapodás szovjet értelmezését... Annál hosszabban elemzi viszont a Dreher-Haggenmacher konzern bevonásával, még a tavasszal tervezett szovjet részvényvásárlási tervet. A másik, hogy az előterjesztés azt azért elismeri, hogy ha egy jogot megkap a Szovjetunió mint tulajdonos, akkor azt a jogot az angol érdekeltségnek szintén meg kell kapnia, még ha az csak 12 százalék is... (MNL OL XIX-L-1-n-176100/1947. IV. a.).

1947. július 31-én a MÁH közgyűlése *Alexander Jefimovics Melkov* személyében új vezérigazgató-helyettest választott. Ezzel a szovjet fél elérte célját: részvényesként bekerült delegáltja a bank felső vezetésébe. Az ekkor még hivatalban lévő *Ullmann György* vezérigazgató arra kérte az új vezérigazgató-helyettest, hogy a Magyar Általános Hitelbankért dolgozzon... Nem tudni, mennyi volt a kötelező udvariasság Ullmann szavaiban, vagy mennyire szólt mindez a jegyzőkönyvnek. Megítélésem szerint egy olyan sokat látott és tapasztalt bankár, mint ő, nem nagyon gondolhatta komolyan, hogy egy szovjet delegált ne a szovjet érdekeket tartsa szem előtt...

Közben tovább folytatódott a PK I. kúriájába tartozó pénzintézetek államosítása; ez talán a propaganda szintjén jobban és alaposabban elő volt készítve, mint mondjuk jogilag. A vonatkozó törvény értelmében először ideiglenes vezetőt kel-

lett kirendelni a bankokhoz, de a MÁH esetén – nyilván a bank jelentősége és a jelentős szovjet jelenlét miatt – háromfős ideiglenes vezetőséget jelöltek ki dr. Földes István ideiglenes vezető, Szász Antal és Melkov Alexander Jefimovics ideiglenes vezetőségi tagok személyében (MNL OL Z-53.).

Esküjüket(!) 1948. január 26-án tették le az Állami Bankok Intézöbizottsága előtt, amely ekkor már lényegében irányította a bankokat. Az új vezetőség feladatai immár nem a bank fejlesztéséről vagy modernizálásról szóltak, hanem sokkal inkább a tervezett egyszintű bankrendszer létrehozásához való segítségnyújtásról. Nem lehet meglepőnek mondani azt sem, hogy az iratok között egyre nagyobb azok aránya, amelyek már az ideológiai átállást tükrözik. Látni kell, hogy a bank-szektor jövőjét ekkor már a Magyar Dolgozók Pártjának Bankszervező Bizottsága határozta meg.

Természetesen a külföldi tulajdonban lévő részvények sorsa továbbra is függőben volt. Ezek közül a szovjet kézen lévőök ügye zárult le a legegyszerűbben. 1949. december 31-én egy államközi megállapodás keretében megszűnt a szovjet–magyar szindikátus, és a részvények magyar tulajdonba mentek át. A még létező MÁH 1950 márciusában tájékoztatta a PK-t a sikeresen lezajlott szovjet–magyar ügyletről (Tallós, 1995). Arra vonatkozóan nincsenek információink, hogy a francia–szovjet viszonyt mennyire terhelte meg a későbbiekben az egykori MÁH-részvények tulajdonjoga körüli vita, illetve, hogy a későbbiekben folytak-e a két ország között tárgyalások valamiféle kárpótlásról vagy kártalanításról.

Az immár állami felügyelet alá került és jórészt állami tulajdonban lévő Magyar Általános Hitelbankot lényegében már 1948-ban szét is szedték. A függő ügyek lebonyolítása miatt a bank jogi keretei ugyan fennmaradtak, de immár a Pénzintézeti Központ intézte azokat.

1948-ban, túl az egyszintű bankrendszer létrehozásán, immár a 3 éves terv sikeres megvalósításának voltak alárendelve a pénzintézetek. 1948. szeptember 16-án a kormány 43/1948. Mt. sz. rendeletével létrehozta a Magyar Beruházási Bank Nemzeti Vállalatot, amely a mezőgazdasági vállalatok kivételével minden állami vállalati és intézményi beruházás finanszírozásáért felelős volt.⁸ Így zárásként azt mondhatjuk, hogy bár a MÁH-ot államosították, de maga a bank ezt is túlélte...

8 A Gazdasági Főtanács eredendően a MÁH keretén belül működő Beruházási osztály szervezéséről döntött, 1948. augusztus 1-től monopoljogot adva az osztálynak. A MÁH 1948. május 31-én készített egy feljegyzést, amelyben lényegében egy beruházási bank létrehozására tett javaslatot, igen részletesen leírva, hogy eme új bank milyen feladatokat láthatna el, de azt sem felejtették el megemlíteni, hogy a bank mekkora kezelési költséggel és éves kamattal dolgozna... (MNL OL Z 50-783).

A magyar gazdaság egykori motorja eltűnt 1950 derekára. Ezzel együtt eltűnt egy banki kultúra, tudás és stílus, egy komoly, nagy tapasztalattal rendelkező bankárnemzedék és a szó szoros és átvitt értelmében, letűntek a bankárdinasztiák. A MÁH megszűnéséért a nemzetközi nagypolitika vagy a Szovjetunió agresszív politikája egyaránt felelőssé tehető. Ugyanakkor azok a nyugati nagyhatalmak (Franciaország, Nagy-Britannia), amelyek ugyan győztek, de maguk is komoly gazdasági kihívásokkal küzdöttek, vajon hogyan és mit tehetek volna a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon, illetve Közép-Kelet-Európában? A kérdés ma már anakronisztikus, de egyben költői is... Ezek az országok sokkal inkább igyekeztek globális pozícióikat – gyarmataikat – megtartani, s ugyanakkor ódzkodtak egy Szovjetunióval való, nyílt konfliktustól. S azt se feledjük, hogy Londonban ekkor munkáspárti kormány van hatalmon, míg Franciaországban sosem látott módon erősödött meg a Francia Kommunista Párt.

A Szovjetunió mellett a másik szuperhatalomnak, az USA-nak – lássuk be – a régió nagyon távoli volt, stratégiai érdekei itt minimálisak voltak. Az USA számára – lényegében már 1942-től(!) – Németország volt az egyes számú célpont, majd kérdés. Így nem volt várható, hogy az USA kormányszerve a szükséges minimumnál jobban beavatkozzon az ügyek folyásába. A magyar–amerikai pénzügyi kapcsolatok nagysága, bár nem nevezhető teljesen jelentéktelennek, de nem is befolyásolta az amerikai GDP-t vagy államháztartási mérleget.

A Szovjetunió számára pedig a régió stratégiai fontossággal bírt, így a katonai és politikai pozíciók mellett a gazdaságiak megszerzésére is igen nagy hangsúlyt fektetett. Magyarországon, ha jól meggondoljuk, az ipar és a logisztika stratégiai ágazataiban létrehozott vegyesvállalatok mellett teljesen logikus lépés volt, hogy az egyik vezető magyar bankban is döntő befolyást szerezzenek, bármi áron. Bár végül ez a fajta nyílt befolyásolás nem bizonyult hosszán tartónak, de közvetett és közvetlen hatásai alapjaiban meghatározták az 1948 utáni magyar gazdaságot és gazdaságpolitikát.

HIVATKOZÁSOK

- BORHI LÁSZLÓ (2015): *Nagyhatalmi érdekek hálójában – Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Budapest, MTA BTK TTI – Osiris.
- BOTOS JÁNOS (1999): *A Magyar Nemzeti Bank története*. Budapest, Tarsoly kiadó.
- KOVÁCS TAMÁS (2009): A magyar-szovjet gazdasági kapcsolatok, különös tekintettel a vegyes vállalatokra 1945–1955. In: RAB VIRÁG (szerk.): *Válságos idők tegnap és ma: Pénz, gazdaság és politika a 19–21. században*. Pécs, Pro Pannonia Kiadó, pp. 167–182.
- KOVÁCS TAMÁS (2015): Nem csonka bank(csonk)ok. *Archivnet*, 2015/6.
- NAGY FERENC (1990): *Küzdelem a vasfüggöny mögött 1–2*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- SÍPOS PÉTER – VIDA ISTVÁN (1985): Az 1945. augusztus 27-én megkötött szovjet-magyar gazdasági egyezmény és a nyugati diplomácia. *Külpolitika* 1985/4., pp. 102–118.
- SZANAKOJEV, S. P. – CIBULEVSKIJ, B. L. (szerk.) (1972): *Teherán, Jalta, Potsdam – Dokumentumgyűjtemény*. Második, bővített kiadás. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- VARGA BENCE (2015): 100 éve alakult a Pénzügyi Központ. *Hitelintézeti Szemle*, 2016/1, pp. 124–144.

Felhasznált levéltári források:

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Gazdasági Levéltár
Z 50 – Magyar Általános Hitelbank, Közgyűlés és Igazgatóság
Z 51 – Magyar Általános Hitelbank, Titkárság
Z 53 – Magyar Általános Hitelbank, Személyügyi és szervezési osztály
1478 – Magyar Általános Hitelbank, Miniszteri biztos iratai
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Pénzügyminisztériumi Levéltára, Pénzügyminisztérium
XIX – L – 1 – a Pénzügyminisztérium debreceni iratai
Pénzügyi Központ
XIX – L – 20 – m Deviza főosztály, felszámolási csoport (LEBOSZ), felszámolt vállalatok, bankcsonkok, biztosító intézetek (1924–1984)

Elektronikus forrás:

www.100oev.hu